

Mirko Pak*

IZVLEČEK

UDK 913:"312"

Na osnovi teoretične literature avtor razmišlja o predmetu in vsebini regionalne geografije ter o njenih teoretičnih in metodoloških osnovah.

ABSTRACT

UDC 913:"312"

ABOUT THE ADVANCED REGIONAL GEOGRAPHY

On the basis of literature the author meditates about the subject and content of regional geography and its theoretical and methodological basis.

Teorija in metodologija regionalne geografije ni slučajno naslov prvega našega znanstvenega sestanka, ki je izključno posvečen regionalni geografiji. Drastično zmanjšanje zanimanja zanjo med geografi se kaže v skromnem številu regionalnih del in geografov specialistov (regionalnih specialistov), ki bi se z njo temeljiteje ukvarjali, njeni teoretični in še zlasti metodološki zastarelosti. Po višku v dvajsetih in tridesetih letih, ko se je močneje začela razvijati specialistična geografija na ško do regionalne, ki v tem razvoju ni našla svojega ustreznega predmeta proučevanja, se je njeno zaostajanje in relativno nazadovanje poglobilo.

Na drugi strani pa potrebe po regionalnogeografskih prikazih, od informacijsko-enciklopedijskih do modernih kompleksnih in sintetskih za prakso, še zlasti za potrebe izobraževanja, naraščajo. Iz tega izhajajo sicer prizadevanja za ponovno aktiviranje regionalne geografije v smislu moderne sinteze, žal mnogo pogostejše in bolj uspešno izven meja naše širše domovine. Da pa je pri tem med razvojem in problemi geografije na sploh ter regionalne geografije kot njene srži, vrha ali krone neposredna soodvisnost, ni treba posebej poudarjati. Pomembno pa je, kaj pomeni regionalna geografija v geografski znanosti sploh in kakšna ta regionalna geografija, teoretska in praktična, po svetu in pri nas je in

* Dr., izr.univ.prof., Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 12.

kakšno si želimo. To še toliko bolj, ker vsi z razvojem geografije povezani problemi neposredno prizadevajo razvoj regionalne geografije.

Že splošna definicija geografije vsebuje vse osnovne elemente regionalne geografije. Geografija razlaga tiste pojave in dejavnike na zemeljskem površju, ki v medsebojni povezavi in funkcijski soodvisnosti vplivajo na oblikovanje zemeljskega površja in na razmestitev pojavov, naravnih in družbenih, ter tvorijo obsežni součinkujoči sistem, oziroma njegove sisteme, zemeljske površinske sfere. Nobena druga veda ne proučuje na tako celovit način pokrajine, ki je kompleksen pojav, sestavljena iz različnih pojavov, ki so povezani, odvisni in součinkujoči med seboj. Razložimo jo lahko edino na sintetski način (Vrišer, 1979, 85).

Ker pa po mnenju številnih geografov posamezna področja splošne geografije, od geomorfologije do demogeografije, tako močno zahajajo na področje drugih ved, ki posamezne pojave bolje in temeljiteje obravnavajo, med drugim tudi z regionalnega vidika, ta področja pravzaprav ne sodijo v osnovno delovno področje geografije. Vsekakor pa niso njeno jedro in ostaja nam potemtakem v resnici le regionalna geografija v najširšem smislu pravi predmet geografske stroke. Vprašanje je, koliko in kako je regionalna geografija sledila tem zakonitostim, kako hitro je sledila razvoju analitičnih ved in kako je uresničevala proklamirano kompleksno proučevanje zemeljske površinske sfere.

Ugotovitev, da je regionalna geografija s tem, ko je obdržala staro zasnovo in metodologijo, obtičala na ravni med obema vojnama, pri preprostem razlaganju in prikazovanju prostorske stvarnosti, je v večji meri upravičena. (Vrišer, 1975). To velja še posebej za celotno jugoslovansko regionalno geografijo, pri katere delu je opaziti trmasto vztrajanje na tradicionalnih metodoloških pristopih in pri takozvanem Kerovem vrstnem redu ali sistemu prezentiranja podatkov o regionalnih enotah. Za tem večinoma zelo močno bolehajo dosedanja regionalni prikazi Jugoslavije v celoti in njenih posameznih delov. Tako so na primer zasnovane tudi monografije vojvodinskih občin. Ni dvoma, da so to koristni

opisi posameznih pokrajintvornih elementov, vendar so ostali na informativni in deskriptivni ravni ter enciklopedijskemu pristopu. Da je to in še vse drugo v regionalni geografiji posledica pomanjkanja konkretnega dela in konkurence kaže tudi sicer upravičena ugotovitev, da so tudi topografski prikazi slovenskih občin izpod peres etnografov sicer koristne regionalne študije za vsesplošne potrebe, regionalne geografije pa to ne more zamenjati.

Mnogokrat ne gre niti za pojasnjevanje, temveč zgolj za opisovanje-navajanje. Kako daleč je še vse to od kompleksne znanosti o pokrajini. Govorimo o slabi regionalni geografiji, hkrati pa jo zaradi naše nezainteresiranosti prepuščamo ali vsaj dopuščamo njeno vključevanje sorodnim znanostim: etnologiji, sociologiji, ekonomiji itd. (Mensing, 1972).

Ena od zahtev v regionalni geografiji na sploh je razvojna osvetlitev dejavnikov, ki vplivajo na dani pojav v pokrajini, ga ustvarjajo ali oblikujejo dano pokrajino. Prevladujeta dva načina, tradicionalni historični prikaz, katerega geografska vsebinskost je vsekakor vprašljiva in na drugi strani primerjava podatkov v dveh ali več časovnih razdobjih, kar je sicer samo po sebi koristno, dejanskih vzrokov in dejavnikov pa največkrat ne more prikazati.

x

Ne glede na podobna, če že ne enaka gledanja večine geografov na predmet in vsebino regionalne geografije, praksa od tega bistveno odstopa.

Problem je vsekakor v pomanjkljivi teoriji ter iz nje izhajajoči praksi.

Teoretično objektivno visoka je stopnja enotnosti o teoretičnih pogledih, da bodi regionalna geografija kompleksna obravnava konkretnih regij in njihove razvojne dinamike (Ilešič, 1975). V resnici, in prav je tako, pa se je v različnih naravnih in družbenih okoljih regionalna geografija usmerila, podobno kot tudi druga geografska področja, v takšne oblike, ki so najbližje tamkajšnji usmeritvi in času. Haggett govori o regionalnem mozaiku ekoloških odnosov med človekom in okoljem do prostorske

strukture človekove organizacije. V resnici je kompleksna regionalna analiza kombinacija prostorske in ekološke analize (Haggett, 1972).

Tako je regionalna geografija v Severni Ameriki večinoma močno matematično obarvana s številnimi specialnimi publikacijami, kar naj bi pripeljalo do razumevanja prostorske ekonomije pri njihovi delitvi na številne funkcionalne in nodalne regije. Druga usmeritev so prostorske študije, ki so prerasle iz klasične regionalne geografije. Pomenijo prepletanje fizičnih in družbenih elementov s pomočjo spoznanj drugih disciplin, kolikor lahko pripomorejo k razlaganju prostorske stvarnosti. Tretji trend je razvoj regionalnega planiranja (Russel, 1979). V Nemčiji se poleg že tradicionalne regionalne geografije ali "Länderkunde", ki naj bi upoštevala vse prostorske elemente pri izdelavi določenih prostorskih modelov na osnovi treh kriterijev (oblikuje, združuje in dela to za določene potrebe), uveljavlja še "Raumforschung", ki poskuša strukture, funkcije in procese regionalnega razvoja obrazložiti, opisati, ovrednotiti in presoditi (Wirth, 1978, Brugger, 1984). V Sovjetski geografiji so med drugim tudi Sauškin, Baranski in Anučin dali odločno prednost regionalni geografiji kot konkretizaciji geografske vede o "landšaftni sferi", o "teritorialnih kompleksih" geografskega okolja, ki izstopa v povezavi s prakso, pri čemer "landšaftovedenje" - pokrajinska ekologija pomeni določeno usmeritev ali orientacijo na področje fizičnega okolja. (Ilešič, 1973). Družba regionalno geografijo potrebuje v obliki regionalno geografskih sintez o naravnih in socialnih elementih, sistemih, njihovih medsebojnih odnosih in orientaciji. Moderna regionalna geografija mora biti antropocentrična, ugotavlja Mazur. Tudi rezultati posebne ankete izvedene na Mednarodnem geografskem kongresu v Tokiju so poudarili potrebo po problemski in dinamični regionalni geografiji (Vasović, 1983). Mensching pa pravi, da čim bolj se odnosi med naravo in človekom prekrivajo, tem bolj pridobiva na pomenu problematika, ki razlaga človeka kot nosilca resničnih zgradbenih faktorjev življenjskega prostora, pri čemer pa izjemni naravnogeografski faktorji tudi ne smejo izostati (Mensching, 1972).

Pri tem, ko vseskozi govorimo o vzročni povezanosti pa pravi Gams, da posebnost regionalne geografije ni v tem, da povezuje naravne in družbene pojave v geografski kompleks, temveč da sta obe komponenti enakomerno ali vsaj enakopravno zastopani. Dalje pravi, da družbene pojave, ki jih ne moremo razložiti tudi z naravnimi pogoji, niso predmet geografije. Opozarja pa tudi, da zaradi vedno novega formiranja geografske kompleksnosti in nove, po njegovem mnenju enostransko pojmovane regionalne geografije, srečujemo vedno nove delitve sveta, ne več po kontinentih ali prirodnogeografskih pasovih, pač pa po socioloških vidikih. (Gams, 1977). Velikokrat je govora tudi o regionalni fizični geografiji, o geografski pokrajinski ekologiji, ki obravnava predvsem tiste sestavine geofaktorjev, ki imajo večji vpliv na živi svet. (Gams, 1986). Na drugi strani pa imamo tudi pri nas vrsto čistih družbenih regionalnih prikazov (nikakor ne socioloških) Jugoslavije in njenih regionalnih enot, ki le obrobno obravnavajo naravnogeografske elemente. Spomnimo se še na Rogičevo Regionalno geografijo Jugoslavije s podnaslovom: Prirodna osnova in historijska geografija (Rogić, 1982), pri čemer je slednji tematiki namenjene več kot štiri petine knjige.

V ospredje se torej postavlja fizična geografija, v okviru katere naj bi se vključili najbolj prostorsko relevantni družbenogeografski dejavniki. Iste misli, oziroma tendence se kažejo pri naših prizadevanjih za regionalno monografijo Slovenije, kjer se ob metodoloških zadregah večkrat proklamira tudi metodologija Melikovih regionalnih geografij Slovenije. Na takšni teoretični in še posebej metodološki podlagi se mi zdi priprava neke skupne jugoslovanske geografske monografije vsaj zaenkrat še neuresničljiva.

Iz navedenih razlogov temeljnih regionalnogeografskih prikazov obsežnejših regij doslej pri nas še nimamo. Spomnimo se samo na geografijo Hrvatske, ki v šestih knjigah prinaša zelo različno obdelana področja, od zelo temeljitih in kvalitetnih prikazov vsebin, ki jih avtorji tudi sicer raziskujejo, pa do skrajno pomanjkljivih, ki se pri gospodarstvu

omejujejo največkrat na zgodovinske prikaze ter je kot takšna v resnici sestavljena posameznih specialističnih študij. Tudi Ilešičeva regionalna primerjava dveh alpskih regij, Zgornjega Posočja in Gorenjske, ne pomeni ravno vzornega modela regionalnogeografskega prikaza, saj gre le za bolj ali manj splošni primerjalni prikaz (Ilešič, 1975). Sam Ilešič pa opozarja na študije Haloz, Slovenskih goric, Dravskega polja, Blejskega kota, Kozjanskega in na druge podobne študije naših pokrajinskih enot, ki so pisane sicer v smislu kompleksne regionalne analize, vendar z močno izpostavljenim enim ali večimi osnovnimi razvojnimi faktorji regije. Govori celo o primerih takozvane interne regionalne specializacije, ko se nek raziskovalec ukvarja poglobljeno predvsem z določeno regiojo. Takšna regionalna specializacija naj ne bi le prispevala k reintegraciji regionalnega aspekta, temveč tudi k pogloblitvi problemske analize in s tem k modernizaciji, aktualizaciji in dinamizaciji regionalne geografije (Ilešič, 1983). Isto zagovarja Vasović, ko pravi, da se pri proučevanju posameznih regionalnih enot s širokega geografskega stališča postavljajo sledeča tri vprašanja: sistematizacija zbranih podatkov, opredelitev in omejitev teh enot ter popolnejše proučevanje nekaterih sodobnih procesov in pojavov (Vasović, 1973).

Končno tudi Mensching ugotavlja, da gre pri regionalni geografiji za proučevanje dinamičnih silnic v regiji. Potrebno je razviti specialne metode, ki pa ne morejo biti enostavne in enotne za vse, ker stopa v ospredje različna problematika in je treba izločiti predvsem to, kar je dejansko geografsko relevantno (Mensching, 1972).

x

Kako naprej v regionalni geografiji? Kokole poroča, da je Mednarodni geografski kongres v Montrealu pokazal, da je sodobna geografija prišla v obdobje nekakšne presnove. Podrobne preučitve marsikje rušijo stare koncepte, so pa še premalo obsežne ali preozke, da bi hkrati že služile za nov sistem v regionalni in obči geografiji (Kokole, 1958). Obenem pa Vasović poroča, da se je na Mednarodnem geografskem kongresu v Moskvi 1976 leta pokazala težnja po renesansi regionalne geografije.

Rezultati ankete okrog 90 geografov so pokazali zahtevo po posodabljanju regionalne geografije, upoštevajoč potrebe po njeni revitalizaciji, preusmeritvi, pomladitvi, prepору, po teoretično-metodološki opredelitvi njenih osnov v smislu nove filozofije, ter po novi raziskovalni tehniki (Vasović, 1983).

Večina avtorjev si je tudi edina, da je regionalna geografija še vedno ena bistvenih osnov in neobhodnih pogojev za eksistenco geografije. Tudi v praksi narašča potreba po njej in zato naj bi bila tudi temu primer-na, torej uporabna v najširši praksi, še predvsem pa v regionalnem planiranju in v izobraževanju. Toda to naj ne bi bila faktografsko ali celo leksikografsko prikazana regija na ravni informacijske geografije. Potrebna je za razlago in za razumevanje številnih procesov in je tudi edina veda, ki resnično informira o sodobnem svetu in njegovih pokrajinskih enotah.

Predvsem je regionalna geografija potrebna krepke idejne in metodične prenove. Potrebna je izboljšav in izhajati mora iz regionalne danosti ne pa iz problemov. Pri tem pa ni nujno težiti za nekakšno leksikografsko celovitostjo in shematičnostjo. Lahko je usmerjena enkrat v en in drugič v drug vidik. (Vrišer, 1979). Redno pa bi naj prikazovala regije, ki so njena osnova in njihovo opredelitev, kar je bolj sintetično in kompleksno. Za takšno geografijo se zavzema tudi Hagget, ki govori o kompleksni regionalni analizi kot kombinaciji rezultatov prostorske in ekološke analize in o geografiji kot moderni sintezi (Haggett, 1972). Kot taka se mora nujno opirati na moderne tehnike (npr. matematične metode), usposobiti pa je potrebno tudi regionalne specialiste, ki jih sedaj skoraj ni.

Poleg obdelave podatkov na regionalni ravni v smislu regionalne sinteze je te potrebno regionalno primerjati za potrebe regionalnega planiranja, kar je izhodišče za regionalno sintezo (Leser, 1974). Vedno več pa se tudi v regionalni geografiji govori o sistemski analizi kot poskusu združitve enakih oblik v drugih sistemih, iz katerih je mogoče opredeliti splošne značilnosti.

Literatura :

- Bennett, R., 1984, Systemanalyse für Umwelt-Management: Entwicklung und Zukunftstendenzen. Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft, št. 126, Wien, s. 29-49.
- Gams, I., 1977, Regionalna geografija - vrh ali anahronizem metodične geografije. Geografski obzornik XXIV, št. 1-2, Ljubljana, s. 41-45.
- Gams, I., 1986, Osnove pokrajinske ekologije. Ljubljana.
- Haggett, P., 1972, Geography: a modern synthesis.
- Ilešič, S., 1973, Za regionalno kompleksnost v geografski teoriji in praksi. Geografski vestnik XLV, Ljubljana, s. 91-99.
- Ilešič, S., 1974, Geografija na razpotjih. Geografski vestnik XLVI, Ljubljana, s. 3-9.
- Ilešič, S., 1975, Pomen kompleksnega regionalnega aspekta v sodobni geografiji na primeru alpskih predelov Slovenije. Geografski obzornik XXII, št. 3-4, Ljubljana, s. 1-6.
- Ilešič, S., 1983, Specializacija i reintegracija u savremenoj geografiji. Zbornik XI. kongresa geografa SFRJ, Titograd, s. 51-56.
- Kokole, V., 1958, XVIII. mednarodni geografski kongres v Rio de Janeiru. Geografski vestnik XXIX, Ljubljana, s. 169-171.
- Mensching, H., 1972, Länderkunde-Regionalgeographie. Eine kritische Betrachtung über eine Zeitströmung der Geographie. Würzburger Geographische Arbeiten, št. 37, Würzburg, s. 53-65.
- Rogić, V., 1982, Regionalna geografija Jugoslavije. Zagreb.
- Russel, K., 1979, Regional geography is dead: Long live regional geography! Teaching geography, št. 3, s. 109-113.
- Vasović, M., 1974, Pristup proučavanju regionalnih celina. Glasnik etnografskog instituta XXII (1973), Beograd, s. 1-11.
- Vasović, M., 1983, Regionalna geografija i njena uloga u integraciji naše nauke. Zbornik XI. kongresa geografa SFRJ, Titograd, s. 57-66.
- Vrišer, I., 1975, Nove meje geografije. Geografski vestnik XLVII, Ljubljana, s. 3-9.
- Vrišer, I., 1979, Razmišljanja o geografiji. Geografski vestnik LI, Ljubljana, s. 83-96.
- Vrišer, I., 1981, Razprava o geografiji. Geografski vestnik LIII, Ljubljana, s. 92.
- Vrišer, I., 1982, Geografska veda v preteklosti, sedanjosti, prihodnosti. Geografski vestnik LIV, Ljubljana, s. 91-98.
- Wirth, E., 1978, Zur Wissenschaftstheoretischen Problematik der Länderkunde. Geographische Zeitschrift 66, št. 4, Wiesbaden, s. 242-261.

ABOUT THE ADVANCED REGIONAL GEOGRAPHY

In the twenties and thirties regional geography remained behind specialistic geography and is still in the stage of search for appropriate theoretical and methodological basis. Because of traditionalistic approach this ambitious is very slow in Yugoslav geography, and ineffective. Traditional regional description of Yugoslav territory and bigger regional units is the result of it. Appart of geography of Croatia we don't have other presentations of federal units because of theoretical, specially methodological straits. Questions of equal treatment of natural and socio-economic factors, complex view and synthetical approach are also the problems.

Endeavourment for modern and more advanced regional geography presents special regional analysis, specially those from before twenty years: Haloze, Slovenske gorice, Dravsko polje, Blejski kot and some regions in Croatia. The leading spatial problems are exposed in these studies. Modern tehnics, mathematical methods and others are in the need. The need for regional geography is increasing because of the need for education and specially for multydisciplinary planning.